

Nacionālā kooperatīvu padome

Kooperatīvi Eiropā

Dr Adam PIECHOWSKI

29th October, 2009

Kāpēc kooperatīvi?

- Tie darbojas visos kontinentos, attīstītās un neattīstītās valstīs
- Tie ir aktīvi visās ekonomikas jomās
- Apvieno vairāk kā 899 miljonus biedru visā pasaulē
- Nodarbina 100 miljonus strādājošo
- Starptautiskā kooperatīvu alianse (ICA) – lielākā nevalstiskā organizācija
- Tiem ir svarīga vieta ANO, ILO, FAO, ES attīstības programmās

Kāpēc kooperatīvi?

Kooperatīvu visvairāk “pārņemtās” valstis:

- Āfrikā – Kenija (20% no iedzīvotājiem)
- Dienvidamerikā – Argentīna (29%)
- Ziemeļamerikā – ASV un Kanāda (40%)
- Āzijā – Indija (23%)
- Eiropā – Norvēģija (33%)

- Polijā – apm. 20%
- Latvijā – ???

Kāpēc lauksaimniecības kooperatīvi?

Kooperatīvi – zemniekiem visdraudzīgākā un izdevīgākā ekonomiskās aktivitātes forma

- Zemnieki ir gan līdzīpašnieki, gan klienti un vadītāji paši savā kooperatīvā
- Pārpalikums (peļņa) paliek zemnieku kabatās, nevis aizplūst prom (kā privātās kompānijās), un atgriežas pašvaldībās

Kāpēc lauksaimniecības kooperatīvi?

Lauksaimniecības kooperatīvi ES „15”:

- 29 000 kooperatīvās sabiedrības ar kopējo apgrozījumu 250 miljardi eiro
- 9 miljoni biedru, 600 000 nodarbināto
- Lielākā daļa zemnieku ir apvienojušies 2 – 3 nozaru kooperatīvos
- 60% no tirgus daļas pārtikas produktu pirkšanā un pārdošanā
- 50% no tirgus daļas zemnieku apgādē (lauksaimniecības produkcijas ražošana)
- Vairā kā 60% pārtikas pārstrādē
- COGECA – viena no vissvarīgākajām organizācijām Briselē, kas spēlē izšķirošu lomu zemnieku interešu pārstāvībā un KLP formulēšanā

Kooperatīvu avoti

Pirmskooperatīvu sadarbības formas

- Eiropā daudzus gadsimtus eksistēja visās lauku kopienās
- Kopēja atsevišķu darbību veikšana saistībā ar periodiskām vai epizodiskām vajadzībām lauku dzīvē
- Nelielu, neformālu asociāciju dibināšana, iesaistot tuvākos kaimiņus gadījumos, kur veikt kādas funkcijas vienatnē bija grūti vai neiespējami

Kooperatīvu avoti

- „Regulāras” kooperatīvās kustības Eiropā nodibinājās XIX gadsimteņa vidū; Polijā pirmā zemnieku biedrība pat 1816. gadā (Staszic) – bet kā ir Latvijā ???
- Tālāka kooperatīvās kustības attīstība noritēja brīvās tirgus ekonomikas sistēmā, tomēr dažādās zemēs tā attīstījās dažādās juridiskajās sistēmās, dažādos ekonomiskajos, sociālajos un politiskajos apstākļos un tradīcijās; piemēram Polijā, 3 Krievijas Vācijas un Austrijas okupētās valsts daļās tā piedzīvoja 3 dažādas juridiskās sistēmas
- Kooperatīvās biedrības dibonāja zemnieki, strādnieki, amatnieki, sīktirgotāji; Polijā pat inteliģences pārstāvji dibināja kooperatīvās biedrības ar patriotisku raksturu

Kooperatīvu ideoloģiskās saknes

***
Sociālisms**

Ch. Furjē
R. Ovens

1844 – Rohdeilas
pionieri

(PATĒRĒTĀJU
KOOPERATĪVI)
1869 Polijā

IZMAINĪJA

*Cilvēku domāšanu
according to
Un visu sociālo,
Ekonomisko un
politisko
sistēmu*

***
Liberālisms**

H. Šulce-Delitčs

1849 – Tautas bankas
(kooperatīvu bankas)

1869. gadā Polijā

*Līdz minimumam samazināja konfliktus
to indivīdu starpā, kuriem bija*

savs bizness; atbalstot

*tos, kuri jau bija kaut ko;
sasnieguši*

***
Kristīgais
solidārisms**

F.-W. Raifeizens

1862 – krājaizdevu un kredīta
kooperatīvi

1890. gadā Polijā

*Radīja stipras sociālās
saites saskaņā ar Kristiešu*

ideāliem mīlēt savu tuvāko

palīdzēja tiem, kam bija nepieciešams

Kooperatīvu attīstība līdz II Pasaules karam

- **Pēc I Pasaules kara notika strauja kooperatīvu kustības atdzimšana un attīstība**
- **Kooperatīvu likumdošana – Polijā 1920. gadā**
- **Visu trīs modeļu līdzāspastāvēšana daudzās nozarēs**
- **Nacionālo organizāciju/federāciju loma**
- **Zemnieku kooperatīvu dinamiska attīstība daudzās aktivitātes sfērās: kooperatīvās bankas (bagātāko zemnieku starpā), Raifaizena kredīta/krājaizdevu kooperatīvi (nabadzīgāko zemnieku starpā), zemnieku marketinga/piegādes kooperatīvi, piensaimniecības, gaļas ražošanas, mājputnu ražošanas, dārzkopības, biškopības, vīna ražotāju, zvejnieku, mežsaimnieku, pārstrādātāju un apkalpošanas sfēras kooperatīvi utt.**
- **Kooperatīvu nozīme vispārējās izglītības un zinātības veicināšanā starp zemniekiem**
- **Polijā 8000 zemnieku kooperatīvu, 2 miljoni biedru 12% lauks. Produktu mārketinga tirgus daļas, 20% no visiem depozītiem finanšu kooperatīvos**

Kooperatīvu attīstība (pēc II Pasaules kara)

Rietumu valstīs	Attīstības valstīs	Komunistiskās valstīs
Tālāka attīstība	Kooperatīvi kā attīstības instrumenti,	Pakļāvība valstij
Mazāku kooperatīvu apvienošanās	analfabētisma likvidēšana, bada novēršana utt.	Centralizācija
Lielu kooperatīvu uzņēmumu rašanās		Birokratizācija
		Monopolizācija
		Dramatiska loma lauksaimniecības kolektivizācijā

Kooperatīvi komunisma valstīs

- Kustības ekonomiskā izaugsme

Polijā:

- 15 000 koop. biedrības (8000 lauksaimniecības)
- 15 miljoni biedru
- 12% IKP

- **Vājas demokrātiskās struktūras**
- Kooperatīva ideja izžušana
- Kooperatīvs kā daļa no valsts aparāta

Pēc 1990. gada – politiskā, ekonomiskā transformācija

- Ticības trūkums kooperatīviem
- Daudzu kooperatīvu bankroti & likvidācijas
- Transformācija uzņēmumos ar ierobežotu atbildību
- Zināšanu trūkums par darbību brīvā tirgus ekonomikā, jaunās paaudzes trūkums kooperatīvu vadībā
- Vāja sadarbība starp kooperatīviem
- Politikū/žurnālistu/sabiedrības acīs kooperatīviem slikts tēls – pret tiem izturas kā pret vecās sistēmas palieku

Pēc 1990. gada – politiskā/ekonomiskā transformācija

- **Samazinās kooperatīvu skaits**
(Polijā - par 50%, lauksaimniecībā – par 60%)
- **Samazinās nodarbināto skaits kooperatīvos**
(Polijā – par 60%)
- **Samazinās proporcija IKP**
(Polijā - 1 līdz 1.2% no IKP; 2.4% patlaban)
- **Krītoša lauks. pārstrādes produkcijas tirgus daļa**
(Polijā - 3.5%; piena produktu tirgū - 75%)
- **Lauksaimniecības vājā vieta pārejas ekonomikas valstīs
ir zems lauksaimnieku pašorganizācijas līmenis**

Kāpēc zemniekiem būtu jāveic pašorganizācija?

- Attīstoties globalizācijai, samazinās pircēju skaits, kas preces pērk vairumā
- Neatkarīgi no izmēriem, katra individuāla saimniecība ir ļoti sīka vienība globālajā tirgū
- Tikai zemnieku kopēja rīcība var garantēt tiem labāku pozīciju tirgū salīdzinājumā ar vairuma uzpircējiem: Lielajām tirdzniecības ķēdēm, lielajiem pārstrādes uzņēmumiem
- Samazina izmaksas, palielina peļņu
- iespējas piedāvāt lielas produktu partijas ar vienotu standartu un kvalitāti...
- iespējas ieviest vienotu piegādes sistēmu un saņemt investīcijas

Kas ir kooperatīvs - definīcija

**kooperatīvu identitātes deklarācija,
pieņemta ICA kongresā, Mančesterā, 1995.
gadā**

- Kooperatīvs ir autonoma asociācija, kas sastāv no personām, kuras brīvprātīgi apvienojušās, lai apmierinātu savas ekonomiskās, sociālās un kulturālās vajadzības un centienus ar kopīpašumā esoša un demokrātiski kontrolēta uzņēmuma starpniecību.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīvās vērtības

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

- Kooperatīvi balstās uz pašpalīdzības, atbildības, demokrātijas, vienlīdzības un solidaritātes principiem. Kooperatīva biedri un tā dibinātāji tic tādām ētiskām vērtībām kā godīgums, atklātums, sociālā atbildība un rūpes par citiem.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva principi

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

- Kooperatīva principi ir vadlīnijas saskaņā ar kurām kooperatīvi realizē praksē savas vērtības.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva principi

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

■ **1.princips: brīvprātīga un atvērta dalība**

Kooperatīvi ir brīvprātīgas organizācijas, kas atvērtas visām personām, kuras var izmantot to pakalpojumus un vēlas uzņemties atbildību par dalību kooperatīvā, neatkarīgi no dzimuma, sociālās, rasu, politiskās vai reliģiskās piederības.

■ **2. princips: demokrātiska biedru kontrole**

Kooperatīvi ir demokrātiskas organizācijas, kas atrodas savu biedru kontrolē, kuri aktīvi piedalās politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā. Vīrieši un sievietes – ievēlētie pārstāvji – atskaitās kooperatīva biedriem. Primārajos kooperatīvos biedriem ir vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības (viens biedrs, viena balss), un citu līmeņu kooperatīvi arī ir demokrātiski organizēti.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva principi

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

■ 3.princips: Biedru ekonomiskā dalība

Kooperatīva biedri vienlīdzīgi vairo un demokrātiski pārvalda sava kooperatīva kapitālu. Vismaz daļa no šāda kapitāla ir kooperatīva kopīpašums. Biedri parasti saņem ierobežotu kompensāciju, ja tāda ir no kapitāla, kas parakstīts kā dalības nosacījums. Ieņēmumu atlikumus kooperatīva biedri piešķir šādiem nolūkiem: attīstība, iespējams, uzkrājot rezerves, no kurām vismaz daļa ir nedalāmas; izmaksājot kooperatīva biedriem proporcionāli viņu darījumu apjomiem ar kooperatīvu un atbalstot citas, aktivitātes, kuras apstiprina kooperatīva biedri.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva principi

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

■ 4. princips: autonomija un neatkarība

Kooperatīvi ir autonomas, pašpalīdzības organizācijas, kuras atrodas savu biedru kontrolē. Stājoties līgumattiecībās ar citām organizācijām, ieskaitot valdības, vai sagādājot kapitālu no ārējiem avotiem, tās rīkojas ievērojot demokrātiskas kontroles principus un tā, lai saglabātu kooperatīva autonomiju.

■ 5. princips: izglītība, apmācība un informācija

Kooperatīvi nodrošina saviem biedriem, pārstāvjiem, vadītājiem un darbiniekiem izglītību un apmācību tā, lai viņi varētu dot efektīvu ieguldījumu kooperatīva attīstībā. Viņi veic vispārējo sabiedrības, it īpaši jaunu cilvēku un līderu, informēšanu par kooperācijas raksturu un ieguvumiem.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva principi

Kooperatīva identitātes deklarācija (Mančestera, 1995)

- **6.princips: sadarbība starp kooperatīviem**

Kooperatīvi efektīvi apkalpo savus biedrus un nostiprina kooperatīvu kustību darbojoties kopā vietējās, nacionālās, reģionālās un starptautiskās struktūrās.

- **7.princips: rūpes par sabiedrību**

Kooperatīvi veicina sabiedrības ilgtspējīgu attīstību ar savu biedru apstiprinātas politikas palīdzību.

Kas ir kooperatīvs – kooperatīva sabiedrība salīdzinājumā ar privātu kompāniju

	Mērķis	Instrumenti
Privāta kompānija	<i>Kapitāls</i>	<i>Darbs/ pakalpojumi</i>
Kooperatīva sabiedrība	<i>Darbs/ pakalpojumi</i>	<i>Kapitāls</i>

Lēmumu pieņemšana

Kompānija: viena akcija – viena balss
Kooperatīvs: Viens *biedrs* – viena balss

Kooperatīvi pasaulē

ILO rekomendācija Nr. 193 par kooperatīvu veicināšanu

- Pieņemta 2002. gada 20.jūnijā, Starptautiskajā Darba konferencē, Ženēvā
- Ir vismūsdienīgākais un starptautiski atzītākais normatīvais dokuments attiecībā uz kooperatīvu kustību
- Uzsver kooperatīvu lomu sociāli ekonomiskajā attīstībā, apliecina kooperatīva identitāti (citējot ICA kooperatīvu identitātes deklarāciju), rerekomendē praktizēt vienlīdzīgu attieksmi pret kooperatīviem un citām uzņēmējdarbības formām, precizē valdību lomu kooperatīvu politisko un juridisko struktūru radīšanā, kā arī pieejas atvieglošanā atbalsta pakalpojumiem, precizē darba devēju, darba ņēmēju un kooperatīvu organizāciju lomu aktivitātēs, kas vērtas kooperatīvu veicināšanu, kā arī šajā sakarā precizē starptautiskās kooperācijas struktūras.

Kooperatīvi ES

Eiropas Kooperatīvā sabiedrība (ECS)

- 2003. gada 22. jūlija Padomes regula (EC) No 1435/2003 par Eiropas Kooperatīvās sabiedrības statūtiem stājās spēkā 2006. gada augustā.
- Vairumā Eiropas valstu nacionālā likumdošana saskaņā ar šo regulu tika pieņemta 2006. – 2007. gadā
- ECS – ir kooperatīvā sabiedrība, kas reģistrēta vienā Eiropas dalībvalstī, iegūst tādu pašu juridisko personību visās citās dalībvalstīs, ir spējīga nodarboties ar komercdarbību bez ierobežojumiem visās citās valstīs, un ir atbildīga, pirmkārt, Eiropas tiesību aktu priekšā

Kooperatīvi ES

Eiropas Kooperatīvā sabiedrība (ECS)

Preamble

- *Kooperatīvi galvenokārt ir fiziskas vai juridiskas personas ar īpašiem darbības principiem, kuri atšķiras no citu ekonomikas subjektu principiem. Tie ietver demokrātiskas struktūras un kontroles principus un finanšu gada tīrās peļņas taisnīgu sadalīšanu.*
- *Šie konkrētie principi jo īpaši ietver personas prioritātes principu, kas ir atspoguļots īpašos noteikumos, kuri attiecas uz dalību, izstāšanos un izslēgšanu un kurā ir paredzēts princips "viens cilvēks – viena balss", un balsstiesības ir piešķirtas personai, ievērojot to, ka dalībnieki nevar izmantot nekādas tiesības attiecībā uz kooperatīva aktīviem .*

Kooperatīvi ES

2004. gada 23.februāra Komisijas paziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomiskajai komitejai, Sociālajai komitejai un Reģionu komitejai par kooperatīvu sabiedrību veicināšanu Eiropā

„ ...rakstot likumprojektus par kooperatīviem, nacionālajiem likumdevējiem jābalstās uz kooperatīvu definīciju, vērtībām un principiem. Šajā kontekstā tomēr dalībvalstīm jābūt arī pietiekami elastīgām, lai dotu kooperatīviem iespēju sekmīgi konkurēt savā tirgū un uz vienlīdzīgiem pamatiem ar citām ekonomikas subjektu formām. Kooperatīviem nav nepieciešams priekšrocību režīms, tomēr ir nepieciešama likumdošana, kas radītu līdzienāku “spēles lauku” tajā nozīmē, ka kooperatīviem jāļauj darboties brīvi no ierobežojumiem un pienākumiem, kas balstās uz dažādiem nacionālajiem politiskajiem mērķiem un kuriem nav pakļautas citas ekonomisko subjektu formas, ar kurām kooperatīvi mūsdienā tirgus ekonomikā konkurē”.

Kooperatīvi ES

Kooperatīvi Eiropā

- Sabiedrība tika nodibināta ICA Eiropas Reģionālās apvienotās ģenerālās asamblejas un Eiropas Kooperatīvo sabiedrību bijušās Koordinācijas komitejas Ģenerālās asamblejas laikā , Mančesterā 11/11/2006.
- Dotajā brīdī – galvenā Eiropas kooperatīvā organizācija: 175 nacionālās organizācijas no 37 valstīm, 6 Eiropas nozaru organizācijas, konsultatīvs statuss attiecībā pret Eiropas iestādēm

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

- **Kooperatīvi** – 267 000 (246 000 in EU countries)
- **Biedri** – 163 miljoni (145 UE)
- **Strādājošie** - 5,4 miljoni (4,7 miljoni UE)

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

ES valstis ar vislielāko kooperācijas pakāpi

Runājot par kooperatīvo sabiedrību skaitu:

- I. Francija (vairāk kā 80.000),
- II. Spānija (vairāk kā 50.000),
- III. Itālija (vairāk kā 50.000),
- IV. Polija (vairāk kā 10.000)
- V. Vācija (vairāk kā 10.000),

tad Zviedrija, Somija, Austrija, Portugāle, Rumānija, Ungārija,
Nīderlande, Čehijas Republika, Bulgārija, Kipra, Igaunija...

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

ES valstis ar vislielāko kooperācijas pakāpi

Runājot par kooperatīva biedru skaitu:

- I. Francija (gandrīz 40 miljoni),
- II. Vācija (apm. 25 miljoni),
- III. AK (gandrīz 20 miljoni),
- IV. Itālija (vairāk kā 10 miljoni),
- V. Polija (gandrīz 10 miljoni).

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

ES valstis ar vislielāko kooperācijas pakāpi

Runājot par strādājošo skaitu kooperatīvos:

- I. Francija (vairāk kā 1 miljons),
- II. Itālija (apmēram 1 miljons),
- III. Vācija (gandrīz 600.000),
- IV. Spānija (apmēram 500.000),
- V. Polija (vairāk kā 400.000).

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

Ārpus ES:

I Krievija (gandrīz 3600 kooperatīvu., vairāk kā 7 miljoni biedru, apmēram 350.000 strādājošo)

II Šveice (gandrīz 2500 kooperatīvu, vairāk kā 2 miljoni biedru, apm. 10.000 strādājošie)

III Ukraina (2200 kooperatīvu, gandrīz 1 miljons biedru, vairāk kā 100.000 strādājošo),

IV Serbija (1400 kooperatīvu, 100 000 biedru, 10 000 strādājošo),

tad Horvātija, Norvēģija, Baltkrievija, Moldova, Turcija, Gruzija...

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

Spēcīgākie sektori:

I kooperatīvās bankas (55 000 banku, vairāk kā 50 miljoni biedru, 0,8 miljoni strādājošo)

II lauksaimniecības kooperatīvi (vairāk kā 30 000 kooperatīvi, 17 miljoni biedru, 1 miljons strādājošo),

III māju kooperatīvi (25 000 kooperatīvi, 12 miljoni biedru, 20 000 strādājošo),

IV patērētāju kooperatīvi (5000 kooperatīvi, 35 miljoni biedru, vairāk kā 1 miljons strādājošo),

V strādnieku kooperatīvi (gandrīz 70 000 kooperatīvi, 1,3 miljoni biedru-strādnieku).

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

50 lielāko Eiropas kooperatīvu izvietojums pa valstīm

- 13 Francijā,
- 8 Vācijā,
- 6 Nīderlandē,
- 4 Somijā & un Itālijā,
- 3 Dānijā un Zviedrijā,
- 2 Īrijā, Šveicē un AK,
- 1 Austrijā un Spānijā,
- 1 daudznacionāls (Zviedrija/Norvēģija/Dānija).

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

50 lielākie Eiropas kooperatīvi (izvietojums pa sektoriem)

- 25 lauksaimniecības un pārtikas sektorā
- 13 patērētāju kooperatīvi
- 11 finanšu
- 1 strādnieku

Kooperatīvi ES – statistika (2005)

50 lielākie Eiropas kooperatīvi/kooperatīvu grupas (lielākās grupas)

- I **Credit Agricole** (Francija, banku koop-s) dib. 1897, apgrozījums 25 miljardi eiro, aktīvi 1 triljons eiro)
- II **Migros** (Šveice, tirdzniecības ķēde) dib. 1925, apgrozījums 14 miljardi eiro, aktīvi 11 miljardi eiro
- III **Co-operative Group** (AK, patērētāju) dib. 1863, apgrozījums 12 miljardi eiro, aktīvi 23 miljardi eiro
- IV **Mondragon** (Spānija, strādnieku), dib. . 1955, apgrozījums 11 miljardi eiro, aktīvi 19 miljardi eiro
- V **Rabobank** (Netherlands, banking), dib. 1898, apgrozījums 10 miljardi eiro, aktīvi 0.5 triljoni eiro

Thank you

for your

attention!

piechowskia@krs.com.pl

